

The Concept Of Education And Its Pedagogical Essence

Mamadjanova Makhimir Rashidovna

Senior lecturer of the department of

"Uzbek language and literature, languages", Andijan State Medical Institute

Abstract

This article presents the concept of upbringing, its importance in raising children, the stages of the formation of the upbringing process, and the directions of upbringing.

Keywords: education, perfect person, types of upbringing, values, ethics.

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarbiya haqida tushuncha, bola tarbiyalashda ahamiyati jihatlar, tarbiya jarayonining shakllanish bosqichlari va tarbiya yo`nalishlari haqida fikrlar bildirilgan.

**Kalit so`zlar:** ta`lim-tarbiya, komil inson, tarbiya turlari, qadriyat, odob-axloq.

Tarbiya – bu insonni har tomonlama rivojlantirish, unga axloqiy, estetik, aqliy, jismoniy va ma'naviy qadriyatlarni singdirish jarayonidir. Tarbiya orqali shaxsda ijtimoiy xulq-atvor, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, odob-axloq, halollik, burch va mas'uliyat hissi shakllanadi. Pedagogikada tarbiya — ongli va maqsadga yo'naltirilgan faoliyat bo'lib, yosh avlodni jamiyat talablariga mos tarzda shakllantirish vazifasini bajaradi.

Tarbiya jarayoni qadimdan har bir jamiyat hayotida muhim o'rin tutib kelgan. Sharq mutafakkirlari — Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy, Ahmad Yassaviy, Bahouddin Naqshband va boshqalar asarlarida tarbiyaning mohiyati chuqur ochib berilgan. Ular tarbiyani faqatgina axloqiy tushuncha emas, balki jamiyat taraqqiyotining muhim vositasi sifatida talqin qilishgan. Masalan, Forobiy fikricha, "inson tarbiya orqali mukammallikka erishadi".

Pedagogika fanida tarbiya quyidagi yo'nalishlarda olib boriladi:

Axloqiy tarbiya – shaxsda insoniylik, halollik, adolat, vijdon kabi fazilatlarni shakllantirish;

Aqliy tarbiya – bilim olishga, tafakkur qilishga, ilmiy faoliyatga rag'bat uyg'otish;

Jismoniy tarbiya – sog'lom turmush tarzini singdirish, jismoniy salomatlikni mustahkamlash;

Estetik tarbiya – san'at, go'zallik, madaniyatga muhabbat uyg'otish;

Mehnat tarbiyasi – kasbga hurmat, mehnatga muhabbat, halol daromadga intilishni shakllantirish;

Vatanparvarlik tarbiyasi – milliy g'urur, o'zligini anglash, davlatga sadoqatli bo'lishni ta'minlash.

Tarbiya har doim jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlariga, madaniyatiga, qadriyatlariga bog'liq holda olib boriladi. Shu sababli, har bir xalqning tarbiyaga bo'lgan yondashuvi o'ziga xos bo'ladi. Xususan, o'zbek xalqining tarbiyaviy qadriyatlari – kattaga hurmat, kichikka izzat, mehr-oqibat, ota-onani e'zozlash, halollik va sabr-toqat kabi fazilatlarda namoyon bo'ladi.

Pedagogik nuqtai nazardan qaranganda, tarbiya jarayonining asosiy subyekti o'qituvchi hisoblanadi. U nafaqat bilim beruvchi, balki shaxsni tarbiyalovchi, yo'naltiruvchi, ma'naviy yetakchi rolini bajaradi. O'qituvchi orqali yosh avlod jamiyat me'yorlari va qadriyatlarini anglaydi, o'z shaxsiy pozitsiyasini shakllantiradi.

Tarbiya doimiy va uzluksiz jarayon bo'lib, u maktabgacha ta'limdan tortib, oliy ta'limgacha, hatto kasbiy faoliyat davomida ham mavjud bo'ladi. Ayniqsa, zamonaviy dunyoda tarbiya faqat maktab doirasida emas, balki ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar, kino, adabiyot, musiqa, reklama orqali ham amalga oshmoqda. Bu esa tarbiya jarayonida o'qituvchining o'rnini yanada mas'uliyatli qiladi, chunki u o'quvchini bu muhit ichida to'g'ri yo'nalishga yo'naltiruvchi bo'lib qoladi. Tarbiya nazariyasining asoschilari – Komenskiy, Pestalozzi, Ushinskiy, Makarenko kabi mutafakkirlar tarbiyaning sistematik, maqsadga yo'naltirilgan va o'zaro bog'liq faoliyat ekanini isbotlashgan. Ayniqsa, A.S. Makarenko ta'kidlaganidek, "har bir dars – bu tarbiya jarayonidir".

Demak, tarbiya – bu shunchaki odob o'rgatish emas, balki shaxsni har tomonlama mukammal shakllantirishdir. Uning samaradorligi esa o'qituvchining bilimdonligi, shaxsiy namunasi, pedagogik mahorati va dars sifatiga bevosita bog'liq.

Tarbiya tushunchasining zamonaviy talqini

Zamonaviy pedagogika tarbiyani faqatgina axloqiy nazorat vositasi sifatida emas, balki shaxsning ichki motivatsiyasini uyg'otuvchi psixologik jarayon sifatida ham qaraydi. XXI asrda tarbiya individual yondashuv, kompetensiyaviy o'quv modeliga asoslangan rivojlantiruvchi faoliyat sifatida tushunilmoqda. Bu jarayonda o'quvchining o'z fikrini erkin ifoda etishi, tanqidiy fikrlashi, ijtimoiy faol bo'lishi, axborotni tahlil qila olishi kabi ko'nikmalarni shakllantirish ustuvor hisoblanadi.

Yevropa pedagogik maktablarida tarbiya "holistic development", ya'ni shaxsni butunlay (aqliy, ruhiy, hissiy, axloqiy va jismoniy) rivojlantirish degan yondashuv asosida olib boriladi. Ayniqsa, Finlyandiya va Niderlandiya tajribasida tarbiya maktabdagi har bir faoliyat — sinfdagi muomala, muammoli topshiriqlar, jamoaviy ishlarda yashirin shaklda amalga oshadi. Bu holat darsning shakl va usullarini ham o'zgartirgan.

O'qituvchi — tarbiya tashuvchisi va modeli

O'qituvchi — shunchaki bilim beruvchi emas, balki har bir harakati, nutqi, odobi bilan tarbiyaning asosiy tashuvchisi hisoblanadi. Tarbiya samaradorligi o'qituvchining:

shaxsiy namunasi;

o'z ustida ishlashi;

o'quvchilar bilan emotsional aloqasi;

tarbiyaviy faoliyatdagi izchilligi;

darsda metodik vositalardan to'g'ri foydalanishiga bevosita bog'liqdir.

O'zbekistonda o'qituvchi qadimdan "muallim", "ustoz", "ma'naviy yetakchi" maqomida bo'lgan. Bu maqom bugungi islohotlar fonida qayta tiklanmoqda, biroq amaliyotda ko'plab kamchiliklar — darsga tayyorgarlikning sustligi, tarbiyaviy suhbatlarning rasmiyligi, dars sifati va tarbiya o'rtasida uzilishlar kuzatilmoqda. Bu muammolarni bartaraf etish uchun o'qituvchilarda:

empatiya (boshqalarning his-tuyg'usini anglash),

refleksiya (o'z faoliyatini tahlil qilish),

tarbiyaviy liderlik kabi kompetensiyalar rivojlanishi zarur.

Tarbiya va zamonaviy texnologiyalar

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar tarbiya jarayoniga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. O'quvchilarni nafaqat maktab, balki internet, bloglar, TikTok, Instagram, YouTube kabi platformalar tarbiyalayapti. Bu vositalar orqali ko'p holatda ijobiy emas, balki salbiy namunalarni, noto'g'ri qadriyatlar singdirilmoqda.

Shu sababli, zamonaviy o'qituvchi darslarda raqamli vositalardan foydalangan holda tarbiyaviy mazmunni singdira olishi zarur. Misol uchun, animatsion videolar, interaktiv testlar, ta'sirli hayotiy voqealar asosida darslar tashkil qilish o'quvchilarda hissiy-ta'sirchan yondashuvni kuchaytiradi. Bunda o'qituvchi: "axborot filtri", "yo'naltiruvchi", "qadriyat tarqatuvchi" rolini bajaradi. Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, tarbiya — bu jamiyat kelajagini belgilovchi asosiy omil bo'lib, u doimiy yangilanishda bo'lgan, ko'p qatlamli va murakkab jarayondir. Uning natijadorligi esa o'qituvchining zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi, tarbiyaviy faoliyatga ongli yondashuvi hamda darsning ma'naviy boyligiga bog'liq. Tarbiya va dars sifati bir-biridan ajralmas tushuncha bo'lib, ular sinfdan emas, balki butun jamiyatda birgalikda shakllantiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

M.N. Muminova, M.A. Maksumova «Kasbiy etika va etiket», uslubiy qo'llanma, T., 2006.

N.M. Zakirova. O'quvchilarda kreativlikni shakllantirish mazmuni va usullari. Akademik reaserch in educational science. Volume 1. Issue 3. 2020.

- Ortiqov O. R. Ma'naviy-ma'rifiy ishlar jarayonida mafkuraviy immunitetni rivojlantirish texnologiyalari (oliy ta'lim muassasalari misolida) //Экономика и социум. – 2022. – №. 3-2 (94). – С. 1130- 1135.
- Ne'matova G. Ijodiy tafakkurni rivojlantirish texnologiyasi va o'quvchining mustaqil faoliyati. – T.: RTM, 2001. –24 b.
- Husanboyeva Q.P. Oliy ta'lim muassasalarida davlat tilini o'qitish bilan bog'liq muammolar va ularning yechimi. Texnika oliy o'quv yurtlarida o'zbek va xorijiy tillarni o'qitishning dolzarb masalalari (Nazariya, metodika, texnologiya). Respublika ilmiy- amaliy konferensiya materiallari. T.2020. 5-b.
- Nishonova Z. Mustaqil ijodiy fikrlashni rivojlantirishning psixologik asoslari. Psix. fan. dok. ... diss. avtoreferati. –T., 2005. – 38 b.
- Baltayeva A.T. Designing lessons aimed at teaching students to critically evaluate the personality of the heroes of the work of fiction. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. P.947-952.
- Boltayeva SH. Boshlang'ich ta'limda o'quvchilar ijodiy faoliyatini shakllantirish. // Xalq ta'limi, 2004,№ .-34-34 betlar.
- Pedagogik ensiklopediya II;184 b